

KIRJOITUKSIA SOLIDAARISUUDEN KÄSITTEESTÄ

Arto Laitinen & Anne Birgitta Pessi (toim.): Solidaarisuus. Gaudeamus, Helsinki, 2011.

Jani Erola*

Suomenkielinen yhteiskunnallinen kirjallisuus on vaikea laji. Varteenotettavia kustantajia on vain muutama ja lukijakunta kovin suppea. Niin sanottua valistunutta kansalaista eivät yhteiskunnalliset asiat tunnu nykyisin kiinnostavan. Ne, jotka yhteiskuntatieteellisen koulutuksen ovat viimeisenä muutamana vuosikymmenenä hankkineet, ovat ottaneet vaarin koulutuksensa aika päähän taotusta opista, että totuudentavoittelu on illuusiota ja mikä tahansa informaatio tiedollisesti yhtä tärkeää. Tässä mielessä Mustanaamion lukeminen on yhtä olennaista kuin yhteiskunnallisten tekstienkin ja varmasti viihdyttävämpää.

Samaan aikaan tutkijoiden on suunnattava huomionsa pikemminkin kansainvälisten kuin kotimaisten julkaisuiden tuottamiseen. Kotimaisiin julkaisuihin ei viitsitä panostaa eikä niitä myöskään lueta, sillä niihin ei kansainvälisiin journaaleihin suunnatuissa käsikirjoituksissa voi kuitenkaan viitata. Julkaisupisteitä heruu vähän jos lainkaan.

Yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden kustantamisen kannattavuus perustuukin pitkälti siihen, kuinka moneen massayliopistoistamme julkaisu lopulta päättyy oppikirjaksi. Kirjoja kannattaa tämän vuoksi rakentaa yksittäisten käsitteiden ympärille. Tällaisten teosten käyttäminen oppikirjoina on vaivatonta, sisältö vaikuttaa kaikille yksiselitteiseltä ja jää ehkä opiskelijankin mieleen niin että teokseen muistaa viitata vielä opinnäytetyöissäkin.

Kaikesta tästä huolimatta suomalaisia sosiaalitieteellisiä tutkijoita motivoi – ainakin osaksi – halu ymmärtää omaa yhteiskuntaamme ja toisinaan myös vaikuttaa siihen. Varsinkaan jälkimmäistä näistä haluista on käytännössä mahdotonta tyydyttää muuten kuin kirjoittamalla suomeksi. Tämän

* *Jani Erola on taloussosiologian akatemiaturun yliopistossa. Email: jani.erola@utu.fi*

vuoksi suomalaisessa yhteiskuntatieteellisessä kirjoittelussa elää ja voi hyvin myös pamflettimuotoinen ilmaisu.

Nyt arvioitavanani olevan toimitetun teoksen ”Solidaarisuus” aihe onkin kiitollinen. Solidaarisuus on käsitteenä poikkisosiaalitieteellisesti kiinnostava ja kansainvälisesti paljon tutkittu teema. Termi on myös kadunmiehelle tuttu ja aiheuttaa kuulijassaan lähes aina jonkinlaisen reaktion. Kirjan toimittajat eivät ole aloittelijoita suomalaisten yhteiskuntatieteiden kentällä ja kirjoittajajoukkoon on onnistuttu houkuttelemaan niin arvostettuja konkareita kuin varteenotettavia kykyjäkin.

Kirjan aloittaa toimittajien Laitisen ja Pessin yleisesittely aiheesta. Johdanto jää hieman puolivillaiseksi. Lukija saa odottaa sivulle 25 ennen kuin paljastetaan, mitä kirjassa tavoitellaan. Solidaarisuuden määritelmiä on tähän mennessä tarjottu jo useita. Olisinkin kaivannut kirjan alkuun solidaarisuutta yhteiskunnallisena ilmiönä avaavaa yleisartikkelia, kun johdantokappaleessa tätä ei tehty. Kirjassa hieman myöhemmin tuleva Laitisen, Pessin ja Saaren artikkeli solidaarisuudesta yhteiskunnallisena kysymyksenä olisi toiminut tässä roolissa erinomaisesti varsinkin jos sitä olisi täydennetty empiirisen materiaalin avulla.

Sen sijaan kirjan substanssiosuuden aloittaa Ilkka Pyysiäisen kirjoittama artikkeli, joka käsittelee vangin dilemmaa, evoluutiota ja uskontoa. On vaikea hahmottaa, miksi näitä teemoja käsitellään yhdessä ja mikä uskonnon relevanssi solidaarisuuden ymmärtämisessä on. Voi tietenkin olla, että tämä on omaa puusilmäisyyttäni. Amerikkalaisen vuokraemäntäni sanoin ”yliopisto on nykyisin niin kovin jumalaton paikka” että uskonnollisten teemojen käsitteleminen tulee akateemiselle lukijalle väkisinkin yllätyksenä. Uskonnon ja solidaarisuuden yhteys avautuu kuitenkin mielestäni paremmin muutama luku myöhemmin Sami Pihlströmmän artikkelista. Pihlströmmän artikkeli on valittavan lyhyt.

Petri Ylikosken artikkeli ”Solidaarisuus ja itsekkyyden normi” avaa erinomaisesti solidaarisuuden mikroperustaa mutta on nykyisellä paikallaan kirjassa kovin yksinäinen. Olisi ollut luontevaa sijoittaa tällainen artikkeli solidaarisuuden makroperustaa esittelevän artikkelin yhteyteen. Mikko Salmelan kirjoitus tunteista solidaarisuuden liimana jää kiinnostavasta teemastaan huolimatta lopulta lähinnä mielipidekirjoitukseksi siitä, että solidaarisuutta olisi hyvä tarkastella tunteiden näkökulmasta.

Turo-Kimmo Lehtisen ja Jyri Liukon artikkeli solidaarisuuden ja vakuut-

tamisen suhteesta käsittelee kahden hyvinvointiyhteiskunnan kannalta olennaisen tärkeän ilmiön yhteyttä. Artikkelit on julkaistu aiemmin Janus-lehdessä. Kirjoitus on pelkästään useammasta arviointikierrroksesta johtuen montaa muuta kirjoitusta johdonmukaisempi ja viimeistellympi. Sisällöllisesti jutussa on kuitenkin sama puute kuin alkuperäisessä jornaaliartikkelissa. Kuten on tavanomaista sosiologisissa käsiteanalyysissä, kirjoittajat lähestyvät vakuuttamisen käsitettä deterministisenä. Vakuuttamisen kohdalla tämän lähestymistavan rajoitteet tulevat korostetusti esiin. Vakuuttaminen syntyi instituutina juuri samoista syistä kuin probabilistinen selittäminen tieteissä korvasi deterministisen. Vakuuttamisen käsitteenalyysi edellyttäisikin probabilistista lähestymistapaa.

Myös Laitisen ja Pessin kappale auttamisesta solidaarisuutena on aiemmin julkaistu Januksessa ja kuuluu hyvin viimeistellyn esityksenä kirjan artikkeleiden parhaimmiston.

Kirjan ehkä parhaiten toimiva kokonaisuus on poliittista solidaarisuutta käsittelevä jakso. Sen ensimmäinen artikkeli on Juha Sihvolan pamflettimainen kirjoitus solidaarisuudesta ja globalisaatiosta. Sihvola aloittaa aiheen käsittelyn 1970-luvun taistolaisuudesta, mutta laajentaa näkökulman vertailemaan marxilaista ja luterilaista solidaarisuuden tulkintaa. Sitä seuraava Heikki Patomäen artikkeli globaalista solidaarisuudesta yhtenäisen maailman ideaalina on erinomainen. Patomäki onnistuu yhdistämään aiheita käsitellessään niin Ranskan ja Venäjän vallankumoukset, konfutseisuuden kuin H.G. Wellsin scifi-kirjallisuudenkin. Tätä seuraa S. J. Savonius-Wrothin solidaarisuutta ennen Ranskan vallankumousta käsittelevä artikkeli. Kirjoitus sisältää paljon enemmän tietoa otsikkonsa viittaamasta aiheesta kuin moni muu kirjan teksteistä.

Petter Korkmannin kirjoitus ihmisoikeuksista, kapitalismista ja muun muassa omistusoikeuksien kehitymisestä on oivaa luettavaa kenelle tahansa kapitalismin kehityksestä kiinnostuneella – joskin solidaarisuus vaikuttaa tässä yhteydessä hieman päälle liimatulta käsitteeltä. Laura Asmuthin artikkelissa tarkastellaan solidaarisuuden kehittymistä Baltiassa. Kohdeyhteiskunnat ovat aiheen kannalta erityisen kiinnostavia, vaikka kirjoitus jättääkin lukijan kyselemään miten solidaarisuus on muissa maissa kehittynyt – tosin Puolan tilannetta valotetaan kappaleiden välisessä tietoisuudessa. Susanne Dalhgrenin lyhyessä sananvapautta käsittelevässä kirjoituksessa palataan jälleen pamflettimuotoon.

Kirjan viimeinen osa on sen sijaan jälleen hieman epäyhtenäisempi. Miira Tuomisen artikkeli purkaa solidaarisuutta arvojen näkökulmasta, Mika Ojakangas solidaarisuuden negatiivisia puolia, kuten ulossulkemista ja epäitsenäisyyttä. Molempien teemat ovat kiinnostavia, joskin käsiteanalyysin kyllästämiä. Marja-Liisa Honkasalon artikkeli käsittelee solidaarisuutta elinsiirtojen yhteydessä, Matti Häyry puolestaan bioetiikan näkökulmasta. Artikkelit tukevat toisiaan, mutta ovat irrallisia suhteessa kirjan muihin kappaleisiin. Kirjan päättää Martin Kunchin itseruoskinta solidaarisuuden roolissa tieteissä. Aiheesta olisi saanut enemmän irti, mikäli artikkelia ei olisi rajattu pragmatismien näkökulmaan.

”Solidaarisuus” lunastaakin odotukset niin hyvässä kuin pahassa. Aihe on tutkimuksellisesti relevantti ja osa kirjoituksista on erinomaisia. Voidaan sanoa, että teema yhdistää käytännössä kaikkia artikkeleita, vaikka kirjoittajien tulokulmat poikkeavatkin toisistaan suuresti. Ongelmiakin riittää. Monet kirjaan sisällytetystä 18 (!) artikkelista kärsivät kovin typistetyistä ilmaisumuodosta. Olisi varmasti ollut mielekkäämpää niin lukijoille kuin kirjoittajillekin että kirjaan olisi otettu pienempi määrä hieman seikka-peräisempiä kirjoituksia. Tietoiskut juttujen välissä ovat hieno idea, mutta tekevät kokonaisuudesta nyt entistäkin sirpaleisemman.

Vaikka solidaarisuus määritellään kirjassa monella tavalla, teoksesta on turha hakea tietoa sen ilmenemismuotojen yleisyydestä tai laajuudesta. Teoksessa ei ole yhtä ainoaa taulukkoa tai ilmiöiden historian ajallisen järjestyksen hahmottamista helpottavaa aikajanaa. Siitä löytyy yksi käsitteiden suhteiden tulkintaa edesauttava kaavio. Kaltaiselleni lukijalle, jonka mielestä yhteiskunnallisesti relevanttien ilmiöiden on oltava myös havaittavissa, tämä on piinallista. Olisi hyvä muistaa, että tietoa janoavat haluavat usein myös yleistää oppimaansa. Tämä vaatii käytännössä aina tuekseen lukuja, numeroita ja kuvioita. Tieteellisen kirjallisuuden ei tarvitse eikä pidä yrittää lainata muotoaan proosalta.